

Секція: Філологічні науки

Патен Ірина Михайлівна

кандидат філологічних наук, доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Хомин Діана Віталіївна

магістр

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ
(НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНСЬКОЇ ТА
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)**

Інтерпретація мови як антропоцентричного феномена є однією з провідних тенденцій розвитку лінгвістики ХХІ ст. Такий підхід дозволяє досліджувати і вирішувати загальнотеоретичні проблеми «людина і мова», «мова і культура» більш збалансовано, з урахуванням всіх об’єктивних аспектів прояву людини «в мові і через мову». У зв’язку з цим найважливішим культурно значущим фрагментом відображеної дійсності є не тільки сам образ Людини, але і її чоловіча та жіноча іпостась, її гендерні ознаки (гендерність).

Мета дослідження – дослідити своєрідність репрезентації гендерних ознак в структурі фразем української та англійської мов.

Досліджуючи фразеологізми як засіб концептуалізації поняття «гендер», зауважуємо, що фразеологічна одиниця як мовний знак виступає формою відображення навколишньої дійсності і самої людини в ній, засобом отримання знань про цю дійсність і її оцінювання, невід’ємною частиною культури. Вивчення фразеологізмів як засобу концептуалізації

гендерного аспекту мови – одна із складових частин загальної теорії мовної концептуалізації світу. Про це неодноразово писали С. Воркачов, В. Карасик, Е. Кубрякова. Проблема мовної концептуалізації світу сьогодні ще не до кінця вирішена, оскільки поняття і терміни теорії мовної концептуалізації дійсності розуміються і визначаються представниками різних наукових шкіл не однаково. Найбільш архетипні уявлення про той чи той об'єкт дійсності або поняття, безумовно, фіксуються у фразеологічній системі мови, у якій відображено найхарактерніші, ядерні смисли, стандартизовані уявлення про явища дійсності, які залишаються стійкими сотнями років і слугують найпотужнішим джерелом інтерпретації національних еталонів.

Для дослідження специфіки засобів і механізмів фразеологічної концептуалізації гендерних концептів «Чоловік» і «Жінка» на матеріалі фразеологічних одиниць української та англійської мов актуальна позиція Е. Кубрякової: «Для когнітолога питання про те, що значить саме існування певного слова в ментальному лексиконі людини, – це питання першорядної важливості, і без відповіді на нього немає і не може бути ні адекватного розуміння проблем породження і сприйняття мови, ні адекватного визначення багатьох понять сучасної лінгвістики. Відтак об'єктивація свідомості за допомогою мови виявляється умовою людського існування і головною відмінною рисою *homo sapiens*» [1, с. 256].

Інтенсифікація лінгвістичних гендерних досліджень другої половини ХХ ст. пов'язана зі зміною наукової парадигми під впливом постмодерністських ідей. «Саме постмодерністи визнали мовну концепцію реальності, стверджуючи, що навколишній світ може бути сприйнятий лише через мовні форми і реальність не існує поза текстом. Розвиток нових теорій особистості, зокрема теорії соціального конструктивізму, вимагав нових методів дослідження та нової термінології, що більш точно відображала б

уявлення про соціокультурний характер категорії «стать», яку раніше інтерпретували лише як біологічно детерміновану» [2, с. 100].

Л. Смоляр називає «гендерні дослідження» термінологічною парасолькою, яка маркує різноманітні дослідження, тільки не гендерні як самостійну галузь. Адже сьогодні ми повинні говорити про гендерні дослідження як міждисциплінарну галузь. Щоб гендерні дослідження перетворилися в окрему науку, вважає Л. Смоляр, потрібна «нова мова, власний інструментарій та понятійний апарат» [4].

Гендерна фразеологія зіставлюваних мов становить інтерес не тільки у власне лінгвістичному, а й етнолінгвістичному та лінгвокультурологічному аспектах. Фразеологічні одиниці, що вивчаються у зіставному плані, інформують про особливості світосприйняття, психоемоційне та інтелектуальне освоєння навколишнього світу і є представниками досліджуваних мов.

Аналіз фразеологічного матеріалу української та англійської мов засвідчує перевагу маскулінних фразем над фемінними і гендерно немаркованими. Відтак кроки до рівності статей є доволі небажаними з боку сильної половини.

Українська культура має свою соціальну специфіку і український фразеологічний фонд зафіксував патріархальну ментальну установку, і негативно оцінює психологічні та розумові якості жінки. Відтак в українській фразеології порівняння чоловіка із жінкою завжди негативно забарвлено: *істеричний як жінка; жіноча логіка; не будь бабою; плаксивий як баба; мамин синок*. Порівняння жінки з чоловіком навпаки, підкреслює її гідність і слугує компліментом: *чоловіча логіка, чоловіча хватка, чоловічий розум*. Жінкам приписують невміння зберігати таємницю (*Жінки, як сороки*), алогічність (*жіноча логіка*), брехливість (*То й не жінка, як сім раз на день не обманить чоловіка*), немудрість (*курячі мозги; У жінки волос довгий, та ум короткий*). У деяких прислів'ях та приказках про жінок

відображено гендерно детерміновану зневагу: *I так багато всякого лиха, а Бог ще жінок наплотив; Муж жоні закон.*

Національний стереотип в англomовній картині світу базовано теж на чоловічому образі. Тут чоловіки успішні: *a career man; the leading man; the man at the top*; сильні, відважні, хоробрі: *to be man enough*; стриманні: *to take smth like a man*; відповідальні: *a man of his word*; небагатослівні: *a man of few words*; самодостатні: *be your own man*; працьовиті: *a man of action*; сильні характером: *you can't keep a good man down* тощо. Лише кілька фразем засвідчує негативні риси чоловіків, такі як: підкаблучник (*a man of straw*), розбійник (*the black man, green goods man, hold-up man, a broken man*); ловелас (*butter-and-egg man, a man about town, ladies' man*). Концепт «чоловік» в англomовній культурі є ключовим та багатоаспектним і містить різноманітне семантичне наповнення. І можемо говорити про «гендерну асиметрію» в англійській мові, яка, до речі, є андроцентричною.

Фразеологічний матеріал української та англійської мов маніфестує цілком протилежне ставлення до жінки. З одного боку – наявність великої кількості мовних одиниць з позитивною конотацією. Обидві фразеологічні системи прославляють красу жінки, жіночність, досконалість, чуйність, благородність (*писана красуня; гарна, як богиня; непорочна дівка; тиха як вода // queen of glory; a glamour girl; lady Bountiful*). З іншого боку, жінка – уособлення зла, хитра, сварлива, брехлива, заздрісна, невірна, лінива: *базарна баба; зла як пантера; лінива як кішка на печі; як гадюка; // Lady Muck; the daughter of Jesebel; a piece of flesh; a bit of meat*.

Матеріал низки україно- та англomовних фразеологізмів продемонстрував тенденцію домінування чоловічого над жіночим (андроцентризм); жіноча хитрість та підступність протиставляється чоловічій силі і прямоті, домінування жінок над чоловіками через свою хитрість, загроза з боку жінки внаслідок її схильності емоціям і через це страх чоловіка втратити контроль над своїм життям у цілому. В той же час

в деяких фразеологізмах простежується тенденція нівелювання опозиційної подвійності чоловіки і жінки.

Емотивно-оцінна асиметрія гендерно маркованих фразем відображає постійне прагнення українського та англійського етносів до вдосконалення, висміювання негативних рис представників обох статей. Кожна культура має свої стереотипи маскулінності та фемінності, своєрідне уявлення про те, якими рисами різняться чоловіки та жінки у психологічному, фізичному і соціальному планах. Гендерна фразеологія позначена лінгвокультурологічними особливостями, відтак здатна зберігати історичну «пам'ять» певної нації.

Література

1. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. Кубрякова // Рос. академия наук. Ин-т языкознания. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
2. Маслова Ю. П. Особливості розвитку гендерних лінгвістичних досліджень в Україні / Ю. Маслова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015. Випуск 57. С. 100–105.
3. Словник фразеологізмів української мови / За ред. В.М. Білоноженко та ін. К.: Наукова думка, 2003. Т. 1. Т. 2. 958 с. 995 с.
4. Смоляр Л. О. Становлення гендерної освіти в Україні. Основи теорії гендеру: навчальний посібник / Л. Смоляр . К.: «К.І.С.», 2004.503 с.
5. Wilkinson P. Thesaurus of traditional English metaphors. 2-nd ed. London: Routledge. Taylor & Francise-Library, 2006. 2009 p.